

Observatoriul este de done ori in septemana, mercuria si sambata.

Pretului

pentru Sibiu pe 1 anu intregu 7 fl., pe 6 luni 3 fl. 60 cr., dusu la casa cu 1 fl. mai multu pe anu; — trimisu cu post'a in laintulu monarhiei pe 1 anu intregu 8 fl., pe 6 luni 4 fl. — In strainatate pe 1 anu 10 fl. séu 22 franci, pe 6 luni 5 fl. séu 11 franci; — numeri singuratici se dau câte 10 cr.

OBSERVATORIULU

Diariu politicu, national-economicu si literariu.

Orice inserate,

se platescu pe serie séu linia, cu litere merunte garmondu, la prim'a publicare câte 7 cr., la adou'a si a trei'a câte 6 cr. v. a. si preste aceea 30 cr. de timbru la tesaurulu publicu.

Prenumeratiunile se potu face in modulu celu mai usoru prin assemnatiunile postei statului, adresate de a dreptulu la Redactiunea Diariului Observatoriulu in Sibiu.

Nr. 2.

Sibiu, 4/16 Ianuariu 1878.

Anulu I.

Banci rurali.

I. Adeca casse pline de bani, din care se impartia la bietii locuitori ai satelor cu man'a plina, precumu impartia inainte de acésta cu 60—70 de ani unii episcopi bogati la studenti si scolari pentru dile de serbatori, aruncandu monete de arama pe feréstra din câte doue trei saculetie. Nu cumva? Nu dieu, că acelea timpuri patriarchali, bune rele, cumu era, disparura pentru totdeauna din patri'a noastră. Alte generatiuni, alte idei, alte specii de laconii si de specule omenesci. Intr'unu punctu inse convine perfectu véculu nou cu véculu vechiu: a'si baga man'a necurmatu in pungile locuitorilor sateni. In pungi? Dara unde mai sunt acelea pungi strinse cu baieri la gura, si ce s'au facutu acelea sierparie late, in care 'si portá locuitoriulu tieranu parte maricica din averea sa? Sierpariele, pe care le vedi reprezentate minunatu pe column'a lui Traianu, dela 1866 incóce au devenitu successive totu mai anguste, pâna ce se prefacura aprópe in cingatori femeiesci, éra pungile sunt scóse din usu prin busdunarile mai totdeauna scóle, a le peptarielor „facute pe moda la orasiu.”

Limb'a latina nu prea face dorere de capu generatiunilor moderne, pentru-cá ea nu mai este limb'a diplomatica a tieriei, precumu fusese aceea intr'unu lungu periodu de 1000 de ani; dara sententi'a Ubi populus, ibi obolus (unde'i poporulu, acolo'i si banulu) o pricepu si ele din fundamentu, si o sciu analiza atátu de bine, in cátu afa obolulu chiaru si sub pitioru in opinca. Unu lucru inse uitara pâna acumu iluminatii véculu nostru: cá déca faci apellu pe tóta dio'a la pung'a tieranului, si a profesionistului, se'i dai ocaziune de a castiga barbatesce. Austriacii pre cátu timpu au domnitu in tier'a noastră, au datu probe multe, cá ei cunoscea maiestri'a de a scóte sume enorme dela poporu, dara numai dupa-ce 'i dá indemnu si ocaziune cá se castige cátu se póte mai multu. Se póte proba cu cifre oficiali, cá de es. in Transilvani'a intre anii 1855 si 1865 poporulu platea mai usoru câte trei pâna la cincii milióni contributiuni directe, decâtu inainte de 1848 câte unu milionu. Si totusi, inca si austriacii éra departe de a fi facutu totulu spre a se da valóre deplina, séu adeca pre cátu s'ar potea mai mare, labórei poporului, capului si braçialorulu acelaia. Doctrine mari si multe ale economiei nationale isi asteptá realisarea, pre candu austriacii in urmarea pactului dualisticu isi luara man'a de pre tier'a noastră. Intre institutiunile national-economice care trebuia se se introduca in timpulu celu mai scurtu, éra si asia numit'a Banc'a rurala, séu cumu ii dicu pe airea, Institutu de creditu rusticalu.

Pre timpulu dietei transilvane in veci memorabile din anii 1863—5 pucinii barbati de statu carii meritá numele acesta la noi, éra convinsi de suprem'a necesitate a infintiarei unei banci rurale in Transilvani'a. Cancelari'a curtiei preparase proiectulu de statute, pe care 'lu elaborase renumitulu finantiariu Lucam. V. Cancelariulu de atunci br. Reichenstein le dá din mana in mana membrilor dietei, spre a 'si forma fia-care opiniunea sa despre densele. Las' cá acelea statute éra compuse dupa cele mai bune modele din Europ'a, dar' apoi mai avea si acea parte buna, cá éra prevediutu in trensele, cá creditele hipotecarie nici-decumu se nu se póta da dupa interese cátu separatistice cátu si de suprematii nationali, ci numai pe valórea relativa a hipotecei. Pre cátu ne aducemu aminte, toti cáti au cititu si studiatu acelea statute, doria din sufletu cá se védia infintiandu-se cátu mai curendu banc'a rurala. Patrusprediece ani au trecutu de atunci, in care periodu s'au ruinatu si au luat lumea in capu multe mii de familii romanesci, secuiesci, chiaru si sasesci, numai din cauza, cá ne avendu de unde se se imprumute cu interese moderate si cu amortisatiune, au caditu in ghiarale ferelor selbetece, cátu nu le-a remasu nici vatr'a, ne cumu cenusi'a pe ea. Alte mai multe mii de familii, de si mai stau in tíera, dara sunt cadite la conditiune de iobagia mai rea si decâtu cea

de inainte de 48, de si aceea fusese mai spurcata decâtu ori-care alt'a din Europ'a, afara de cea bulgarésca si cea bosniaca, pe unde chiaru si femeile iobagiloru éra considerate cá proprietate a domnului (Efendi, Spahi). Acei ce voru mai citi cu luare-a minte actele dietei din 1863—5 si voru vrea se'i scria istori'a ei, candu voru ajunge la cestiunea banciei rurale, se voru simti obligati in consciinti'a lor a numi causele pentru care, si ómenii prin carii s'au perdutu atâtea dile scumpe si nereparabili cu dispute si polilogii neterminabili, cu declamatiuni sonóre cá caldarile de arama, pre candu cestiunile practice, proiecte tientitórie la ameliorarea starei materiale a poporului, prin urmare a tieriei intregi, se aruncá la o parte, cá si cumu nu aru avea a face nimicu cu interesele tieriei. Si ce asia lucru mare éra de facutu pentru fundarea unei banci rurale? Se preparasera calile, cá parlamentulu centrale se acórdé principatulu spre scopulu aratatu unu fondu de trei pâna in cincii milióni, se se mai verse si fondurile vechi ale Transilvaniei totu in acesta; banii orfaniloru din tóta tier'a se fia asiediati totu la acea banca, in locu de a se risipi in tóte partile, spre a nu mai vedé din ei sume considerabili; in fine a se primi la banca si asia numite deposite, care stau adesea mórte pe la cassele auctoritatiloru publice, spre cea mai simtita dauna a respectiveloru partide. Pentru cá se ne cunóscemu si mai bine starea decadiuta a tieriei noastre, ni se aratá budgetele particulare a le provinciiloru din asia numit'a Cislaiani'a, dintru care se cunoscea spre mirarea noastră a ardeleniloru si ungueniloru, cá de es. mic'a Moravia isi avea pe atunci fondulu propriu provinciale preste 30 de milióni, care mai tóte éra impartite la locuitorii tieriei pe hipoteca, cu interese moderate, sau la cine voia, si cu amortisatiune, cá in 18 pâna celu multu 30 de ani se fia platitu si capitalulu alaturea cu interesele. Noi inse pe atunci nu vedeamu si nu audiamu lucruri de acestea „nemtiesci,” care ni se parea cestiuni de a dou'a si a trei'a mana.

Loculu banciei rurale ilu ocupara dela 1867 incóce camatarii venitii din Galiti'a si Ungari'a, mai antaiu numai cu carutióra trasa de câte doue mârtióge, caruti'a incarcata cu câteva bulendre si cu câte $\frac{1}{2}$ dutiena de copii flamendi, mai apoi pe calea ferata in vagóne de a patr'a clase, pentru-cá dupa diece ani se se întórece mai multi din ei resturnati de-a lungulu pe fauteu-irile vagónelorulu de clasa I.

In Ungaria s'au infintiati in anii din urma Banc'a hipotecaria unguésca „(Magyar földhitelintézet),” inse numai pentru proprietarii mari asia, cá din acea banca nu se dau imprunutu sume mai mici cá de una miie florini. Asia dara unu agricultorulu care ar voi se se inprumute dela acea banca cu 1000 fl., trebuie se aiba proprietate sigura in valóre celu pucinu de 3000 fl. pretiuita de ómenii jurati. Locuitorii satelor si profesionistii mici n'au trebuintia de mii; ei cauta se'si acopere lipsele mai multu numai in casuri esceptionali, precumu candu au avutu recolta rea, séu candu a fostu si buna, dara pretiurile au scadiutu fórté; candu le-au peritu vite de jugu, ori de 'iau arsu cas'a, ori 'iau ajunsu in familia bóle cumplite si casuri de mórte, séu candu voiescu se'si mai cumpere unu locusioru ori vrea cascióra, séu se'si insóre ori marite si nu i-se ajungu banii, éra ca se vendia de ale casei pe pretiuri de nimicu nu se indura, — in casuri de acestea locuitorii tieriloru civilisate in locu se alerge la camatari, se ducu la banca si ridica câte 2—3 sute cu 5%.

In fine, abia pe la 1875 proprietarii mari incepura se cunóscu unu mare adevéru, cá banc'a fundata numai pentru ei, causédia indirecte ruin'a poporului prin fapt'a, cá multi proprietari cari ridica miile dela aceea cu interese mici, le impartu la „seracime” cu 50% si chiaru cu 100%; éra dupa-ce „seracimea” s'a ruinatu cu totulu si a luat lumea in capu, atunci scade si valórea proprietatiloru mai mari.

Resumatu istoricu despre cestiunea orientale pe doi ani.

(Fine.)

Rusii inaintara cu aceeasi facilitate in Asi'a pâna cátra Erzerum capital'a Armeniei turcesci. Acestea rezultate'i facura se se increda prea multu in poterile lor si se spere, cá cu trupa pucinu numeróse isi voru ajunge scopulu pe deplinu. Rusii s'au insielatu reu. Port'a destitui pe Abdul-Kerim si pe alti generali, éra in loculu lor trimise pe prussianulu renegatu Mehmet Ali, pe brutalulu Suleimanu si pe Osman dela Vidinu, carele vediendu cá nu a potutu scapa Nicopolea de cadere se trase intre deluri la orasielulu Plevna, unde folosindu-se de configuratiunea locului, se fortificá acolo de minune, unde in 19 Iuliu battu pe Schilder-Schuldner, éra intre 20 si 30 pe Krüdener.

Atunci se vediu si Gurko constrinsu a se retrage in pasulu Sipca si a se fortifica bine in acea strimtóre a Balcanului, unde apoi ilu atacá Suleiman pe la 21 Aug, ci dupa batalii fórté crunte de 6 dile o patí cá si generalii rusi la Plevna, cá-ci perdú 15 mii de ostasi fóra nici-unu folosu.

Pe la finea lui Augustu grosulu trupelor romanesci trece Dunarea la comun'a Corabi'a, éra in 11 Septembrie dupa atacuri furióse ocupa dela turci fortificatiunea Griviti'a, in care se tienú eroicesce, dara incercarile ulterioare de a sparge inainte prin redutele de pamentu, nu mai succésura nici romaniloru, nici armatei rusesci, ci lasandu-se de asalturi, schimbara tactic'a in impresurari si taiarea ori-carei comunicatuni.

In fine, in 10 Decembre Plevn'a cadu in manile armatei confederate, 40 de mii ostasi turcesci cu Osmanu pasi'a in frunte ajunsura in captivitate.

Dela Augustu incóce rusiloru le mersese reu si in Asi'a, unde éra se incercasera a scóte rezultate mari cu midióce pucine. In Octobré Bellon'a isi întórece éra si facia spre densii. Dupa 66 atalii crunte renumit'a cetate fortificata Kars cade in 15 cu parte mare a trupelor si cu 300 de tunuri in potestate rusiloru.

In 4 Novembre rusii éra batu fórté reu pe turci in strimtorile numite Deve-Boiun, de unde Muktar pasi'a scapa cu fug'a la Erzerum. In momentele de facia acea capitala este impresurata de trupele rusesci.

Cu finea anului imperatulu Alexandru II trece triumfatoriu prin Bucuresci la St: Petersburg.

Dupa pucine dile Carolu I intra in capital'a Romaniei primitu de cátra reprezentantii natiunei si de populatiunea intréga cu solemnitate si bucuria extraordinaria, precumu natiunea nu mai avuse ocaziune de a intimpina pe Domnulu seu de 277 de ani.

Totu in acestu anu ce espira, miculu statu Montenegro faci minuni de bravuri, cá-ci dupa batalii din cele mai cumplite, portate asupra lui Suleiman pasi'a in Iuniu, óstea montenegrina ocupá dela turci mai multe locuri fortificate; éra in 8 Septembrie cadu in manile ei si cetatea Nicsici, dupa aceea flamurele ei ajunsura pâna la tiermii marei adriatice.

In 14 Decembre Serbi'a incepú de nou hostilitatile contra Turciei, si in dilele acestea operédia spre a'si inpreuna fortiele sale cu a le Romaniei la Vidinu, cu cele rusesci pe la cetatea Nissa inainte.

Populatiunea insulei Cret'a séu Candi'a, inpilata cá totdeauna de turci, trantita la pamentu de cate ori s'a incercatu a scutura jugulu nesuferitu, crede éra cá ar trebui se folosésca ocaziunea de facia si se dea pe turci afara.

Greci'a cu 1 milionu 450 mii de suflete populatiune propria, nu numai tinde neincetatu la unitatea nationale a tuturor greciloru de aceeasi limba, dara multi greci mai cugeta si la restabilirea imperiului bizantin de trista memoria in editiunea a dou'a. Déca inse popórale Turciei europene au perdutu definitivu orice incredere cátra turci: déca ele isi vérsa sangele in torenti pentru emancipare totala, acésta nicidecumu nu insemna, cá aru avea placere a primi pe greci de domni ai lor. Cu tóte acestea Greci'a póte spera o buna rotundire a teritoriului seu.

† Victoru Emanuelu.

(?) Jale adunca a petrunsu animele intregi natiuni italiene. Dulcea noastră sora a pierdutu la 9 crt. pe antâiulu ei rege, pe care ilu iubia si adoră cu acea multumire si pietate, care cu dreptulu a meritat'o intemeiatoriulu unității ei. Din bôl'a scurta, care 'lu puse la patu cu câte-va dile mai inainte, elu nu se mai sculă, cî trecu la cele eterne, lasandu dupa sine o natiune uimita si plina de doliu, unu poporu, cărui-a densulu i-a castigatu ceea-ce este mai sântu, adeca existenti'a că unitate de statu si unitate politica.

Ce însăma Victoru Emanuelu pentru Itali'a si Europ'a, ce locu va ocupa elu in istori'a universala, abia mai este de lipsa s'o spunemu. Victoru Emanuelu si oper'a de unire italiana suntu d'oué concepte, ce nu se potu desparti unulu de altulu. Unitatea Italiei este singuru oper'a densului. Istori'a domnirii lui este istori'a nascerei si desvoltarei Italiei unite, a celui mai june statu mare, a cărui creatiune a dobenditu renumele de multu doritu, de unu mare poporu: unitu si liberu de la Adri'a pana la Alpi.

Déca Itali'a ii este recunoscutória pentru unitatea ei, ii este duplu rescunoscutória fiindu-ca densulu tóte actiunile sale le-a sciutu pune in consonantia cu dorintiele si semtiemintele natiunei, fiindu-ca totu-deun'a a mersu cu natiunea, nici odata fora, séu in contra ei. Déca Cavour, dice unu diurnalistu, representá capulu, Garibaldi spad'a, atunci Victoru Emanuelu representá ánim'a natiunei sale, pentru care semtiá si batea. Din momentulu, de candu Cavour puse temeli'a operei precalculate tramitiendu batalióne piemontese pe langa poterile occidentali la Crime'a, pâna 'n momentulu candu trupele Italiei unite intrara in Rom'a eterna, in restempulu acest'a, ne'nterruptedu, Victoru Emanuelu s'a aflu totu deun'a in fruntea natiunei sale. Pentru acest'a isi puse tóte 'n jocu, câ-ci curajulu lui si alu tatalu seu, erá p'aci se le puna 'n perichu si corón'a. Si poporulu multiamitoriu ii remunera devotamentulu acest'a cu iubire si adorare nemarginita. Arare ori unu monarchu si-a castigatu popularitate in mesur'a in care si-a castigat'o regele galantuomo. Popularitatea lui emuléza cu cea a eroulu popularu, cu alui Guiseppe Garibaldi, si chiaru acestu Garibaldi, celu mai entusiasmatu pentru o republica italiana, inca se plecá d'inaintea regelui, ba nice marele conspiratoru, neinduplecatulu Mazzini, nu i-potú denega respectulu si adorarea.

Dupa-ce i-a succesu odata unirea Italiei, vrú se fia nu numai constitutionalu dar si parlamentar, si, afara de Angli'a si Belgi'a, in nici unu statu d'in Europ'a, principiile parlamentarismulu nu s'au implinitu cu atát'a strictetia si corectitate, si tocma prin acest'a s'a pututu radica preste certele de partide, tocma prin acest'a isi intari popularitatea. Statulu Italianu stá astadi consolidatu contra totoruru periculiloru, ce 'lu amenintia din laintru. Intemeiatoriulu unității italiene este mortu, dar viéza unu statu unitu. Frénele guvernării suntu depuse in mânilu fiului demnu de tatalu seu. Quirinalulu resuna de strigatele: Regele Victoru Emanuelu a moritu! Traiesca regele Humbertu.

Victoru Emanuelu a fostu fiulu celu mai betranu si urmatoriulu regelui Carolu Albertu din Sardini'a. Nascutu la 14 martie 1820, cá principe de coróna portá titlulu de „duce de Savoya.” Elu se casatori la 12 aprile 1842 cu a dóu'a fiica a archiducelui Rainer de Austri'a, archiducés'a Adelaid'a, care mori in 1855. Victoru Emanuelu luá parte alături cu tatalu seu in campaniele de la 1848/9 contra Austriei. Nemidilocitu dupa pierderea de la Novar'a (23 martie 1849) Carolu Albertu abdisé in favórea principelui de coróna si Victoru Emanuelu se sui pe tronulu Sardiniei intre impregiurările cele mai critice, a fostu inse atátu de prudente, ca s'a lasatu a fi condusu cu totul de renumitul seu primu-ministru, de contele de Cavour. Elu isi capeta frumosulu nume: il re galantuomo (rege barbatu de onóre séu caracteru), fiindu c'a remasu fidelu promissiunei sale d'a sustiené institutiunile constitutional; preste acésta elu era unulu din apertorii cei mai decisii ai principiulu de nationalitate, pentru a carui realizare practica a perseveratu nu numai in Itali'a, ci si in alte tieri, pe unde sciá si vedea, cá acelu principiu este combatutu si aplicarea lui in viéti'a practica a popóraloru impedecatu atátu prin legi tirannice, câtu si chiaru cu armele. In 1859 erupse resbelulu Italiei contr'a Austriei si la 8 Iuniu acelu-asiu anu Victoru Emanuelu intrá in Milanu ajutatulu de Napoleonu III. Inca inainte de finele anulu 1860 Itali'a 'ntréga se 'mpreuna cu Sardini'a si Victoru Emanuelu iá

acumu titlulu de „rege alu Italiei”. Victoru Emanuelu avú cu repausat'a regina patru fii: 1. prince's'a Clotild'a, 2. principele de coróna Humbertu, — care ii urméza pe tronul, — nascutu la 14 Martie 1844, casatoritu cu verisióra-sa principes'a Margareta de Savoya, 3. principele Amadeu, duce de Aost'a, fostu rege alu Spaniei, si 4. principes'a Mari'a Pi'a, actual'a regina a Portugaliei. De mai multi ani Victoru Emanuelu incheiá o casatoria morganatica cu o femeia din sinulu poporulu, care fú radicata la rangulu de marchisa de Mirafiori.

Principele Humbertu la suirea sa pe tronul a adressatu natiunei italiene urmatórea proclamatiune, care a fostu primita cu cea mai mare placere: „Nenocirea cea mai mai mare ne-a lovit d'odata pe neasteptate. Regele Victoru Emanuelu, intemeiatoriulu regatulu Italiei si alu unității ei, nu mai este intre noi. Eu am fostu martoru ultimulu seu respiriu, care a fostu pentru natiune, martoru ultimelu sale dorintie pentru fericirea poporulu seu, martorulu ultimelu sale cuvinte, cari voru resuna totu de un'a in ánim'a mea. 'Mi este cu greu a 'mi invinge dorerea, de-si vocatiunea mea me obliga la acést'a. In momentulu acest'a o singura mangaiare este possibila: se ne aretámu demni de densulu. Eu, pasindu in urmele lui, Voi perseverandu in virtutile cetatienesci, cu a caroru ajutoriu Elu a potutu indeplini difiicil'a intreprindere d'a face o Italia mare si unita. Eu voiu urma marile lui esemple de alipire catra patria, de iubire pentru progressu si de fidelitate pentru institutiunile libere, cari suntu mandri'a familiei noastre. Unic'a mea dorintia va fi a me face demnu de amórea poporulu meu. Italianiloru! Primulu vostru rege este mortu, urmatoriulu lui ve va dovedi, cá institutiunile nu moru. Se tienemu la olalta si in asta óra de mare dorere se confirmámu unirea, care totu-deun'a a fostu mentuirea Italiei!”

La cerimoni'a inmortamentarii regelui Victoru Emanuelu mergu deputatiuni stralucite dela staturile amice Italiei. Asia, Maiestatea sa domnitoriulu nostru a trimisu pe In. sa c. r. archiduce Rainer insocitu de alti barbati illustrii. Dela Germani'a merge insusi principele de coróna. Totu principele de coróna vine si dela Portugali'a. Dela Republic'a Franciei e trimisu renumitul generalu betranu Canrobert impreuna cu alti barbati de statu.

De altu'mentrea natiunea italiana se póte consola prea bine cu impregiurarea, cá si noulu rege Umbertu este omu seriosu, mare aparatoriu alu dreptatiei, si care scie se respecte drepturile constitutional ale statulu, adeca libertatea rationabile. De aceea italianii potu se'si appllice siesi prea bine cunoscut'a sententia francesa, applicata in casuri de acestea: a muritu regele, se traiésca regele (Le roi est mort, vive le roi).

Câteva dile inainte de mórtea regelui, Itali'a mai perdú pe unulu din cei mai illustrii barbati ai sei, adeca pe generariulu Lamarmora, carele a lucratu si luptatu in tóta viet'i sa pentru libertatea si unitatea Italiei si a natiunei italiene alaturea cu genialele comite Cavour si cu alti barbati de statu, a caroru memoria va fi conservata câtu va susta Itali'a si natiunea italiana; de aceea s'a si decisu indata, cá lui Lamarmora se i se ridice unu monumentu din cele mai maretie, demnu de elu, de Itali'a si de artea italiana.

Pap'a Pio nono, carele se superase asia de reu pe repausatulu rege, in câtu ilu escomunicase, audindu de bôl'a lui, asia s'a spariatu, in câtu trimetea pe fia-care óra cá se întrebe de starea densulu; totuodata permise cá se'lu marturisésca si cuminece, adeca: isi anulá singuru escomunicatiunea.

Consideratiuni national-economice din Romani'a.

In dilele trecute ne dicea unu bunu economistu de aici de nationalitate germanu: Eu me miru, de unde mai au ardeleni bani, pentru-cá sumele câte intra in acestu principatu pe canalele statulu, cá salarie, simbrii si valori de obiecte liferate, sunt multu mai pucine de câtu platimu noi pe fia-care anu la statu in multime de contributiuni directe si indirecte, adaose cu miliónele scóse din tíera pe fabricate straine etc. Asia este, diseramu noi; déca inse mai avemu câte unu banu in punga, acela ne vine din comerciulu cu Romani'a. care singuru este activu pentru noi. Acestu adeveru au inceputu a'lu recunósce chiaru si cei mai inpetriti adversari ai comunicatiunei noastre cu Romani'a; éra aceia cari inca totu nu voiescu a'lu recunósce, n'au decátu se midiuocésca inchiderea hermetica a Transilvaniei si a Banatulu de cátra Romani'a, cá

se nu intre si se nu ésa nimicu preste fruntarie. Intr'aceea pâna. candu aru face densii unu lucru cá acesta, noi am ajunsu cá se vedemu in fórté multe mani ardelene si banatiene obligatiuni rurali (Grundentlastungs-Obligationen), de 10% care chiaru astadi, in epoc'a cea mai critica, totu mai stau cu 90 1/2 din 100; obligatiuni dominiali (imprumutu de statu pe hipotec'a dominielu statulu), care aducu 8% si stau astadi 87 1/2, éra dupa pace potu esi al pari; obligatiuni de creditu fonciariu rurale cu 7%, cursu actuale 80; imprumutul capitalei numitu municipale, din 1875, cu 8%, cursu actuale 81 si altele câteva, care tóte se afla in cerclatiune nu numai in Romani'a, ci si in alte tieri europene; câteva din ele sunt notate la bursa. Preste acestea esiste renumitul institutu de asigurare „Dacia”, carui i s'a datu concessiune de a deschide si la noi agenturi pentru asociatiuni de supravietuire (Lebensversicherungsvereine), care si-au si inceputu activitatea lor, si e sperantia cá se voru infintia si agenturi de asigurare contra foculu. Mai departe ne interessédia pre toti, cá se cunóschemu in totu timpulu pretiurile cerealielu, beuturulu spirituóse si a le altoru produse de ale Romaniei, care vinu in concurentia cu ale noastre, voru veni si mai multu, dupa-ce se voru termina junctiunile calilor ferate la Brasiovu-Predealu, la Orsiovu si mai apoi la Turnu-rosiu, si dupace se voru deschide strimtorile Bosporulu si ale Dardanelelu pentru tóta lumea precumu credemu noi. Conventiunea comerciale cu Romani'a si tarif'a rectificata definitiv, dupa indelungi negociatiuni diplomatice s'a pusu dela 1/13 Ianuariu in activitate. Tóte acestea si alte cestiuni numeróse din sfer'a economiei nationale voru fi totu atátea obiecte de discussiune a le Observatoriulu asia, in câtu fia-care proprietariu, economu si comerciant se'si affe intrensulu informatiunile de care va fi avendu lipsa. Chiaru si debaterile parlamentarie dela Bucuresci, in care se voru pertracta cestiuni de natur'a celoru atinse aci, se voru reproduce. Acestea observatiuni eramu datori ale face publiculu nostru cu atátu mai virtosu, cá déca nu ne insiéla tóte simptomele, pacea care se va inchiaié, póte se aiba ori-ce alte consecentie politice si militare, póte se schimbe séu nu, chart'a imperiulu otomanu, dara pe terenulu economiei nationale si anume in comerciú, in finantiele tieriloru limitrofe, va produce revolutiuni radicali, prefaceri esentiali in viéti'a nostra sociale, la care noi, cauta se o marturisimu, suntemu prea pucinu preparati. Acésta nu e vin'a nostra; constatamu inse cá este asia. Au fostu epoc'e si vécuri, in care Transilvani'a si Ungari'a, gubernulu si poporulu, avea a face asia dicúndu in tóte dilele cu tierile orientali si anume cu Constantinopolea. Cá de 170 de ani incóce forti'a evenimentelu, consideratiuni politice superióre, chiaru si religióse, indelungile hostilitati ale casei Habsburg cu Sultanii (pâna in a. 1791), chiaru restrictiuni aspre prin legi au isolatu si instrainatu cu totul pe populatiunile noastre de cátra tierile orientali, de unde se póte esplica si un'a parte mare a sciriloru fabulóse si absurde, intrate mai alesu in diarielu magiare de doi ani incóce despre acelea tieri.

Ungari'a. Oradea-mare, 8 Ianuar. (Coresp. orig.)

Scólele romanesci dela Beiusiu au parte de unu frumosu daru de anulu nou. Acolo adeca ajunse unu decretu ministeriale de dato Buda-Pesta, 22 Dec. 1877, No. 32628, prin care se decide, cá subventiunea de 3706 fior. si 50 cr. data gimnasiulu dela Beiusiu din fondulu studiulu, dela 31 Decembre inainte se fia sistata cu totul, éra cauza a sistarei se arata a fi, cá dupa ce s'au cercetatu ratiociniulu fundatiuniloru acelu gimnasiu, s'ar fi affatu, cá acelea ar fi in stare se acopere spesele lui anual din veniturile proprii.

Cunu voru fi standu acelea fonduri, eu nu sciu; unu lucru cunoscu, cá adeca pâna acuma din fonduri si din subventiunea luata la un locu, s'au potutu da numai urmatóriele salaria: directorulu val. austr. fior. 1000, unu profesor 730, éra ceilalti numai câte 650 fior. pe anu, asia dara multu mai puçinu decátu pe la cele mai multe gimnasie; cá-ci din fondu se dau 1400 fior. pe pâne; éra didactrulu din care se aduna pâna la câte 1200 fior. pe anu, intra la tesaurulu statulu cá desdaunare pentru o parte din subventiune, prin urmare subventiunea statulu era cu atáta mai puçina. La Beiusiu este porunca se se ia didactru cáta 12 fior. dela scolari, si scutirea de didactru e fórté restrinsa, nu cá mai nainte.

Nu sciu ce au de cugetu se faca ai nostrii intru acésta cauza de viéti'a. Atáta mi se spune cá lucru certu, cá corpulu profesoriloru indata dupa primirea acelu decretu tienendu conferentia au rogatu pe gubernulu diecesanu (vicariatulu), cá se conchiame sub ori-ce forma conferentia séu mai bine consistoriu plenariu aici la scaunulu episcopiei spre a consulta despre mesurile de a se lua pentru salvarea existentiei gimnasiulu. Unii credu, cá episcopulu Olteanu a trebuitu se aiba cunoscintia despre acestu actu ministeriale inainte de mórtea sa. D-dieu se'lu erte. Pe din afara se discuta

doe opiniuni; unii credu că trebuie se alergam iute „cu jalba în protiapu, se ingenuchiamu si se plangemu; altii dicu, că se nu mai alergam la cersite pe la icône, ci se ne deschidemu pungile proprii si se damu care câtu potemu, precum dau ômenii si la alte confesiuni, dara înainte de tôte se ne convingemu despre starea fondurilor nôstre, că-ci e vai de noi, deca nu ni se va permite nici macaru atâta, că se cunoscemu exactu ceea ce avemu a lu nostru. Episcopulu Josifu Selagianu, antecesorulu lui Ioanu Olteanu adunase si destinase unu fondu nou din veniturile dominiului, anume pentru gimnasiulu nostru; dara testamentulu seu fu cassatu pentru lipsa de forme legali, si asia se alese nimicu din acei bani.

Buda-Pesta, 6 Ianuar. (Coresp. orig.) La trei septemani dupa mórtea episcopului Olteanu ministeriulu sistá ajutoriulu anuale de 3706 flor. 50 cr., pe care Maiestatea Sa bine-voise a'lu aplacida la rogarea episcopului Erdel' inca dela 1852, prin urmare înainte cu unu patrariu de secolu din fondulu studiiloru (fundus studiorum) pentru gimnasiulu romanescu dela Beiusiu. Se dice că într'unu actu oficiale s'ar fi aratatu causa acelei sistari numai in impregiurarea, că acelu fondu publicu aru fi secatu, in câtu nu se mai pôte da din elu ajutoriu pentru acelu gimnasiu. Aceia carii se ocupa cu cercetarea budgetelor, potu se scia mai bine, cumu va fi standu acelu fondu. Deca diecesanii nu 'si voru ajuta ei insii, gimnasiulu dela Beiusiu va scapata la 4 clase, séu că bietii teneri, caroru li se impartia pâna acumu pane, o voru perde pe acesta. Paremi-se că se implinesce si aci vorb'a romanésca ce tiene, că nici-o nenorocire nu vine singura, ci că'i mai urmedia celu puçinu altele doue. Acesta parimia in diecesea greco-catholica a Oradei s'a implinitu intocma. Se o ferésca D-dieu de a patr'a. (Vedi mai susu, corespondinti'a dela Oradia. Red.)

Este adevératu ceea ce s'a vediatu in unele diarie straine, că între charthiile repaus. episcopu s'au aflatu unele venite la elu de airea, nespusu de funeste pentru romani.

Candidati la scaunulu vacante alu episcopiei dela Oradea sunt pâna acuma celu puçinu optu insi. Eu scriu inadinsu candidati, nu concurenti, că-ci nu toti candidatii sunt si concurenti de buna voi'a lor, ii candidara inse altii. Amu ajunsu asia departe, in câtu chiaru si din denumirea unui episcopu romanescu se facu cestiuni de partide politice, precumu dóra nu mai este nicairi in tóta lumea christiana. Eu nu sciu ce si cumu cugeta gubernulu actuale asupra denumirii acesteia; sciu inse ceea ce'i dorescu eu din adenculu sufletului, că se'lu luminedie D-dieu spre a cunósce, că chiaru in interesulu tieeri aru fi neasemenatu mai salutaru a recunósce concetatiiloru de religiunea greco-catholica dreptulu de alegere la scaunele episcopesci, precumu si a renuntia pentru totu-deauna la prea nefericit'a idea de a impartii episcopiloru roluri politice si a nu'i lasa că se'si védia exclusivu de altariu, de administratiunea buna si intieptá a dieceselor, de scóle si institute filantropice, de ameliorarea sortiei clerului si a celuilaltu personalu eclesiasticu si scolasticu. Ti se va parea camu desientiatu deca'ti voiu spune, că „vechi'a guarda Deakiana“ isi are candidatululu seu, calvinianii din comitatulu Biharei si de airea pe alu lor, episcopatululu r. catholicu pe alu seu ect. Este pre câtu de interesantu, pre atâta si dorerosu a observa, cumu agentii chiamati si nechiamati alérga pe aici in susu si in josu, fia-care in favóra candidatului lor, că si cumu fiitoriulu episcopu aru avea se între in servitiulu lor, éra nu in alu religiunei si bisericeii sale. †.

Romani'a. Bucuresci 1/13 Ianuaru. Avemu mii de ôpeti, la carii înainte cu unu anu nu cugetaseram nici cá prin visu, adeca miile de soldatii turci prisionieri (captivi) inpreuna cu oficiarii lor. Li s'au facutu lefi la toti conformu legiloru bellice si usului Europei civilisate. Dilele aceste éra si venira successive preste trei mii, escortati de câtra ostasi de ai nostrii. Vai ce golani si flamendi au remasu! Dara nici soldatii nostrii nu prea sunt mai bine inbracati, că-ci in cele optu luni de dile de candu se afla in campania, chiaru si monturele noue s'au sdrentiuitu cu totulu. Suferit-au si ai nostrii fómte, frigu si golatate. De ati vedea inse portarea soldatiloru nostrii si a întregei populatiuni cu turcii! Pare că nu ne-amu batutu de locu cu ei. Las' că Domnitoriulu si ministeriulu facu totu ce se pôte pentru alinarea sortii acestoru nefericiti, pâna ce va veni timpulu doritu de noi si de ei cá se'si revédia patri'a lor, dara populatiunea întregá i miluesce care cu ce pôte, éra deca se intempla că vreunu vagabundu miserabile se'si bata jocu de vreunu turcu, indata e dusu la politia spre a fi pedepsitu. Nicairi inse caracterulu umanu alu romaniloru nu se manifestá asia stralucitu cá pe la spitale, in care se afla si turci raniti, séu altumentrea bolnavi. Vetii fi vediatu din conspectele publicate, că de es. numai la Turnu-Magurelei au fostu tractati si tienuti sub cura in spitalele nôstre preste noue sute de turci, éra pe airea alti atâta. Acuma dóra voru cunósce si magiarii, că scamele si pensari'a trimisa incóce de câtra femeile dvóstra nu au fostu numai pentru soldatii romani, ci si pentru soldatii turci si pentru ori-care omu ranitu in batalii. Acesta este caracterulu nostru de romani si de christiani, inca si atunci, candu cumplitulu Osmanu nu a suferitu nici macaru se ne ingropam pe cei caduti la Griviti'a, ci isi pasciá ochii selbatici vedindu cumu ii scobescu corbii si'i rodu canii. Asia, Osmanu a fostu erou, dara erou barbaru, selbaticu si fanaticu, si totusi noi amu onoratu in trensulu eroismulu, facându abstractiune dela selbataci'a lui. Ce era se'i faci? Elu era selbaticu din natur'a sa.

Turci raniti avemu fôrte multi atâtu in capitala, câtu si pe la alte spitale, pâna si in Galati suntu vreo treidieci, precumu ne spune diariulu de acolo „Vocea Covurluiului“. Pe cei de aici ii cercetá si M. Sa Dom-

nulu cu Dómna. Turcii sanetosi sunt asediati prin casarme, au inse aprópe libertate deplina, numai se nu comita escesse; dara se camu inbata si unii din ei; atunci apoi se producu scene care n'au a face nimicu cu legile buneii cuviintie. Intr'o di mergea alaturea unu turcu si unu muscalu, amendoi cumu se dice, caustii, că-ci esisera dintr'unu birtu. Ei voia se conversedie, dara nu scia se'si dica altu-ceva unulu altuia, decátu turculu Peki Peki, éra muscalulu Karassu Karassu, pâna ce mai pe urma luandu-se de braçiu, incepura a se saruta! Saraca ômenime, candu ôre sarutatulu va fi sigilulu autenticu alu pazei universale! Multi turci prisionieri au intru nimicu a intra pe la casele ômeniloru si a cersi. Nu este prea frumosu, dara o facu si unii muscali, firesce pe ascunsu, că-ci deca 'i zarescu oficiarii lor, este vai de ei. Dara lucruri de acestea sunt si ele consecentie ale acestei campanii teribile, precumu este si aceea, că pe alocurea soldatii rusi maltratédia pe nefericitiu captivi turci. Pedéps'a si-o iau, dara urm'a barbariei remane. Intr'o di nisce soldatii rusi atacara pe câtiva captivi turci chiaru aci in capitala, in strad'a cea mai frecventata, langa ospellulu Otelisianu, aprópe de teatrulu celu mare, lovindu'i cu patulu puscei, fóra nici o cauza, pâna ce intreveniru mai multi ômeni trecători si'i scapara de furia lor.

Dupa scene turco-ruse, ar merita se inregistrati si una turco-romanésca, curiósá si caracteristica, pe care o vetii afla dupa Romanulu in câte va diarie de aici. Éta-o.

Mai dilele trecute, pe candu sosiau la spitalulu militaru din Bucuresci ranitii turci, le esira înainte, fia de compatimire fia de curiositate, atatu personalulu spitalului catu si multi dintre ranitii romani cari nu zaceau in patu.

Multi dintre ranitii turci intrasera dejá in spitalu, candu pe scara unulu dintre densii, ajungendu facia in facia cu unu ranitu romanu, dete d'ua-data nesce semne scomotóse de amicia si de bucuria, care pusera in mirare pe tóti cei presentii.

Ranitululu romanu, care respusesse la randulu seu cu amicia la amiciele Turcului, fiindu întrebatu, esplica, cum aflandu-se in siantiuri de sentinela, pe candu in siantiulu turcescu, la doui-trei pasi, era asemenea de sentinela ranitululu turcu, facusera cunoscintia, isi schimbaseru tutunu, si astu-felu vedindu-se de mai multe ori, se imprietenisera.

Ce protestare spontanea in contra ucideriloru in massa dintre ômeni!

Mai înainte inca aveamu scumpete in capitala, acumu inse ea trece tóte mesurile. Nu era de ajunsu érn'a grea, ingreunarea comunicatiunei, necurmat'a trecere de trupe rusesci, ne mai venira si captivii turci, ai caroru oficiari inca au placere se siédia pe la otele si se traiésca bine, mai alesu dupa neauditele suferintie dela Plevna. La tóte se mai adaoge si neomenós'a portare a directiunei caliloru ferate, care voindu a se folosi de impregiurari, urcá in gradulu celu mai escesivu taxele de transportu, din care cauza unulu dintre directorii principali fu si dimissionatu. Au mai venit si câteva bataliône de a le nostre din cele dela Bulgari'a, cumu se pare nu numai spre a se restaura si inbraca din nou, ci si spre a se schimba cu altele.

Dela óstea câta avemu la Vidinu se scie pâna acumu numai atâta, că in diu'a de Craciunulu nostru au fostu doue lupte usióre de anteposturi între romani si turci, cale de o posta buna dela cetate, adeca la Sabri-Pasachioi, pâna unde venisera doue bataliône turcesci ca se atace pe ai nostrii la unu punctu, unde se aflá postate numai doue companii. Intr' aceea venindu doue bataliône in ajutoriu, ai nostrii dupa lupta de 6 ôre au respinsu pe turci pâna la Nazir-machalá, distantia de siese chilometrii dela cetate. Se pare că aceea fu numai o asia numita recunósere din partea turciloru, că se pôta afla poterile nôstre. De aci incolo inse turcii potu se afe ori-câte voru vrea, că-ci de o parte armat'a nôstra e in stare se'i tiená inchisi in Vidinu pâna candu séu voru capitula, séu voru perfi de fómte si geru, éra de alt'a, ce le voru mai folosi cetatile danubiane dupa caderea Nissei, Sofiei, mane poimane Adrianopolei, si dupace insusi sultanulu cere pace. Noi de aci înainte cu Vidinu séu fóra elu, in optu luni nefacuram datori'a intru tota poterea cuventului.

Sciri bellice.

Actionile bellice curgu in Bulgari'a cu atâta repe-diune, in câtu chiaru si diariele care esu in tóte dilele, abia le mai potu urmari. Armat'a turcésca din passulu Sipe'a, 28 mii soldatii cu 10 baterii caditu in captivitate rusésca. Trupele rusesci trecura preste Balcani intr'unu modu ce se asemena cu trecerea lui Annibale, I. Cesare si Napoleonu I. Rusii au ocupatu cetatea Sofi'a si alte câteva, in câtu in momentele de facia le este deschisa calea la Adrianopole, de unde turcii fugu spre capital'a imperiului. In acelasu timpu serbii luara Niss'a cu asaltu si pusera man'a pe 150 tunuri, preste 20 mii pusci si mari cantitati de munitiune. Montenegrinii ocupara cetatea Antivari prin capitulatiune. In momentele de facia se astépta capitularea cetatiei Vidinu la romani. Intre acestea veni scrierea, că flott'a Angliei pléca dela insul'a Malt'a la Constantinopole.

Varietati.

(Diariiele romane) din Transilvani'a si Ungari'a cunoscute publiculu romanescu din trecutulu, continua mai tote si pe anulu acesta si anume: „Gazet'a Transilvaniei“ in anulu alu 41-lea, „Telegrafulu romanu“ in alu 26-lea, inse de aci înainte de trei-ori pe septemana; „Familia“ in a. alu 16-lea; la B.-Pesta, „Transilvani'a“ (foi'a asociat. tne.) in alu 11-lea la Brasiovu; „Fóia scolastica“ si „Economulu“ la Blasiu; „Predicatorulu“ si „Foile saténului romanu“ (cele multu persecutate.) la Gherla; „Biserica“ si „Scól'a“ in Aradu; „Albina

Carpatiloru“ la Sibiu; „Siedietórea la B.-Pesta; asia si foile umoristice „Gura satului“ la Aradu; „Cocosiurosii“ la Brasiovu Puçine fôrte in comparatiune cu lipsele nostre; dara ne mai inprumutam din cele vreo 70, care esu in tiér'a vecina.

(Processulu Mileticiu). In fine, dupa unu anu si diumetate la 9 crt. se incepu in B.-Pést'a pertractarea processului de inalta tradare a cunoscutulu nationalistu si conducetoriu serbu, Dr. Svetozaru Mileticiu. In impregiurariile de facia, candu mai marii nostri nu ne slabescu din processe de conturbarea ordinelu publice si altele, processulu acest'a este de fôrte mare insemnatate. In elu se reflecta caracteristic'a starei nôstre politice de astadi. Interesantulu processu 'lu vomu impartasi si noi in Nro. urmatoriu.

(Band'a lui Cercelu.) Faimosulu Cercelu capitanu de banditi din comitatulu Biharei, fusese impuscatu in anulu trecutulu in lovirea ce avuse cu pandurii, éra socii lui caditura in prinsóre. De aci se incinse unu procesu criminalu monstruosu, terminatu abia iu dilele trecute, din care au esitu numai fapte de predatiuni (jafuri), si nici-unu omoru; s'au descoperitu inse alte scandale mari, adeca complicitatea unoru deregatori cu banditii. Se pare, că din aceste cauze nici unulu nu a fostu condamnatu la mórte, ci Antonie Saracu la optu ani. Adamu Tocoianu la siese ani; altii la câte trei ani si unii numai la câte 3—6 luni de robia; alti acusatii scapara de totu, că nu s'a potutu proba nimicu in contra lor.

(Nu lasati singuri pe pruncii mici.) In comun'a Pentz evreulu Spitzer si femeia lui ducendu-se sér'a de acasa. inchisera usi'a lasandu'si pe cei trei prunci că se dórma singuri; éra candu se întórsera a casa, ii aflara pe toti trei inecati de unu fumu grosu ce esia din lemnele care luasera focu in dosulu cuptoriului. Acestea suntu urmarile indolentiei.

(Ból'a de vite) de care se credea că a incetatu in comitatulu Brasiovului si in alu Fogarasiului, se aratá de nou in vreo trei comune.

(Lupii.) Din Maramuriasu se scrie, că lupii s'au imultitu asia de tare, in câtu ataca si pe ômeni: la unu locu au mancatu pe unu evreu; la altulu unu bunu venatoriu scapá de siese lupi numai dupa ce inpuscá cinci din ei.

In mai multe tieri a cadiatu nea grósa, in câtu chiaru si transportulu pe calile ferate sufere.

(Evreulu David Kronfeld) din B.-Pesta fugi in Americ'a, lasandu in urm'a sa la 300 de mii datorii. Totu asia facu unu altulu, anume Winter dela Vien'a, dara pe acesta'lu si prinsera pe a corabia.

(Salutare amicabile.) Unu strengariu trimise magistratululu din B.-Pesta cá presentu de anulu nou o ilustratiune, pe care era zugravite furcile si o fune. (Lloyd din 9 Ian.)

Necrologu.

Unulu din cei mai demni servitori ai altariului nu mai este. Necrologulu seu ni se comunicá spre publicare insocitu de urmatórea epistola.

31 Decembre. „Scirea cea trista despre incetarea din vietia a parochului Ioanu Comsia cunoscutu si D-tale prea bine ó ai aflatu. Scii bine câtu era elu de zelosu si cá preotu, si cá romanu pentru natiunea sa; scii câtu a conclucratu si la câte neplaceri s'a espusu pentru comun'a Zernesci, incepundu dela procesulu celu mare si urtiosu urbariale, pornitu la 1851 între comun'a Brasiovu si Zernesci pentru unu teritoriu de paduri si livedi de preste 25 mii de jugere si terminatu abia la 1858; câtu se interesá si de afacerile comitatului, respective ce aparatoriu zelosu era elu alu drepturiloru nôstre. Vei fi auditu pôte, că in zelulu seu inca înainte cu vre-o optu ani de dile destinase tóta averea sa in valóre de câte-va mii spre scopuri bisericesci filantropice, prin unu testamentu depusu in manile fericitului mitropolitu Andreiu. Si cu tóte acestea áncá nu amu vediatu publicatu nimicu din vietii acestui barbatu plinu de merite. De aceea fii bunu, dá locu in diariulu d-tale macaru numai la câteva liniamente biografice, pe care ti le alaturu aci.“

Preotulu Ioanu Comsia fu nascutu in Zernesci la 1825. Tatalu seu Ioanu Comsia era notariu comunalu in Zernesci (si pe acele timpuri lucrá tóte in limb'a romana); mama-sa Stana.

Scólele elementare le absolvu in Zernesci, si in scól'a graniciara din Tohanulu vechiu, cele gimnasiale in Brasiovu sub d. Jacobu Muresianu.

Murindu de timpuriu tatalu seu, elu se sustientu la scóla mai multu cu conditiuni de serviciu. Dupa absolvirea gimnasiului dupa sistem'a vechia, trecu la Theologi'a din Sibiu sub fericitulu Metrop. Siaguna. Dupa absolvirea theologiei erumpendu indata revolutiunea din 1848, el fu denumitu de prefectu alu Fagarasiului de câtra comitetulu nationalu de atunci din Sibiu, éra in acea calitate isi castigá mai alesu prin sustinerea ordinelu atâtea merite pentru tron si patria, in câtu gubernulu provisoriu din 1849 ilu denumi in functiune publica. Ioanu Comsia inse era cá nascutu de preotu; de aceea densulu si fu chirotonitu de preotu pentru Zernesci, in care functiune avendu el purtari fôrte bune, purtari adevératu preotiesci, lucrandu pentru inforirea bisericeii si a scólei, tienendu fôrte regulatu prelegeri de repetitie si catechisatie cu adulti, staruindu la alte imbnatatiiri pentru comuna, fu distinsu cu bráu rosiiu de nemuri oriulu Metropolitu Siaguna.

La trecerea protopopului Ioanu Metianu, cá vicariu la Oradea-mare, parintele Comsia fu cerutu prin întregu sinodulu protopopescu de administratoru protopopescu, care dregatorie o si purtá preste unu anu de dile spre multiamarie tractulu.

In urma incoroná vietii'a sa cu cladirea unei scole maretie in Zernesci, la a carei infiintare a concursu nu numai cu diligentia si ostenele estraordinarie, ci si cu sume de bani, cá si la inmultirea fondului scolariu,

din care se sustieniu astadi 4 docenti; éra coron'a meritelor sale este lasarea intregi si frumósei sale averi, spre scopuri bisericesci filantropice, care se voru vedea din publicarea testamentului depus la consistoriulu archidicesanu gr. or. din Sibiu. Asia memori'a parochiului Ioanu Comsia merita cu totu dreptulu, cá se fia conservata prin tóte generatiunile nu numai la cele 640 de familii ale desu numitei comune, ci si la poporatiunea intregi archidiecece. J.

Conversatiuni literarie.

Despre dictionariulu academicu alu limbei romane. (Urmare.)

Déca inse din literatur'a nóstra disparuse epoc'a de pace lunga si de viétia patriarchale cá cea din dilele imperatoru Franciscu si Ferdinandu, cu atátu se simtia mai mare necesitate de a cultiva literatur'a prosaica pentru scopuri practice, éra intre acestea mai multu cá tóte lexicographi'a. Prea fericitulu Archipastoriu Andreiu br. de Siaguna, din a carui vedere nu scapá nici-una din nenumeratele lipse a le natiunei sale, de si ocupatu in cele mai varie directiuni, a fostu intre cei de antai literatori, carele puse pe unii tineri, cá se întocmésca unu vocabulariu germano-romanescu spre a fi de ajutoriu celu pucinu functionarilor straini intru afacerile lor administrative. In aceiasi ani repausatulu profesor Theodoru Stamatí dela Iasi publicase unu bunu dictionariu germano-romanu, pre candu la Brasiovu dela betranulu Iser esise vocabulariulu seu romano-germanu, éra G. Baritiu si Gavr. Munteanu lucrara la altulu germano-romanu, dupa care urmá celu romano-germanu elaboratu de Dr. Polizu senior dela Bucuresci, amplificatu de G. Baritiu, éra profesorulu G. Ioanidu dela Bucuresci terminase pe alu seu celu elino-romanescu in doue volume mari, I. Costinescu totu acolo dictionariulu romano-francescu, si Theodoru Codrescu in Iasi pe celu francesco-romanescu dupa editiunea Poenariu Aron si Hillu inavutise si cu dictionariulu latinescu dupa alu lui Boiste. Din acestea pucine citate se vede, cumu romanii dela 1850 incóce se adoperá cá se 'si asociedie cumu amu dice, limb'a lor la cele doue limbi antice classice si la alte doue moderne, de care avea trebuintia atátu de mare. Aceeasi cale urmara ei si dela 1861 incóce. Ací sunt spre sustienerea acestei assertiuni lucrările lexicographice a le lui C. S. Petri, N. Cernovodenu, Vas. Popescu, G. M. Antonescu, (toti trei cu neologismii si vorbe straine) in 1861; ací din 1862 dictionariulu romano-francescu in 2 vol. de profesorulu Raoul Pontbriant; in 1864 Ioanu M. Moldovanu (lat.-rom.); in 1865 preotulu Ierom. Pisonu (rom.-lat. germ.-franc.), éra in 1867 Dim. N. Preda (dict. lat.-rom.); in a. 1868 Sava Popoviciu-Barcianu (dict. rom.-germ.); in a. 1869 G. Baritiu (dictionariu ungur.-romanescu); Octaviu Baritiu (vocabulariu micu in aceleasi doue limbi).

Dara tóte acestea lucrari lexicographice, mai multu séu mai pucinu copiose, nu putea indetula imperativulu postulatulu alu totoror classelor societatiei cáte invetiasera ceva carte; cu atátu mai pucinu corespundea ele la asteptările barbatiloru de litere si de sciintia. Mai in scurtu, natiunea cerea cá se i se presente de cátra literatorii sei intregulu thesauru alu limbei, adunatu intr'o singura carte, atátu acela ce se afla adoptatu in graiulu viu de cátra poporulu intregu, cátu si celu ascunsu prin cartile vechi cáte se mai afla scapate de vandalismu si de ai timpului dinti, dela 1577 incóce, precumu si acoperitu de pulberea archivelor prin documentele istorice, in fine si toti terminii de cáte se simte necesitatea spre a respica cu ei idei noue si a denota obiecte necunoscute parintiloru nostrii; éra in acestu thesauru nu se întielegu numai vocabule seci, fia acelea macaru dieci de mii, ci si phraseologi'a, proverbiel, inca si unele forme gramaticale a le limbei.

Ore inse unde era se se afle acelu gigante de spiritu, care se se incumete a ridica pe umerii sei unu munte, in sinulu caruia stau cá dosite cele mai scumpe thesaure a le natiunei si insasi poterea sa de viétia? Si de unde era se ésa acelu capitalu de dieci de mii, d'in care trebuia se se copere tóte spesele dictionariului pe una serie considerabile de ani?

Respunsu la întrebările acestea póte se afle oricine mai alesu in Analile societatiei academice cursulu I. publicatu la Bucuresci in anulu 1868. Dupace inse sciu cá analile se afla in mani prea pucine, eu voi scóte ací din trensele incai informatiunile acelea, din care se va cunósce, prin ce stadiu si prin cáte greutati au trecutú pana acumu acea marétia problema, care inca totu nu e deslegata nici pana astadi dupa dorintia. Premitu inse din capulu locului, cá probleme de natur'a celei despre care conversamú acélea, nici la popórale cele mai inaintate nu s'au deslegatu in mai pucinu cá in 30 pana in 40 de ani.

Inca din anulu 1859 se formase in Iasi una societate literaria sub titlu Atheneulu romanu, alu carei scopu principale fusese elaborarea unei Gramaticae pre cátu se póte mai perfecte si a unui dictionariu etimologicu. Acea societate inse s'a desfiintiatu de sine, pe cale frésca, in urmarea epocalei transformari politice, prin care a trecutú tiér'a dupa 2 ani. Dara cu Atheneulu nu a disparutu ide'a; cáci moldovenii literati carii fusesera chiamati la Bucuresci in diverse functiuni, o transplantara acolo intr'unu agru fórte fecundu, in care o cultivara barbati cá Vas. Boierescu, A. T. Laurianu, Bolintineanu si alti mai multi. Intre moldoveni se aflá unu profesor teneru, care'si facuse studele sale la universitatea dela Madridu, si care dupa aceea ajunse directoru la departamentulu cultelor si alu instructiunei publice. Acelu june vigorosu, acumu barbatu in etatea cea mai buna, plinu de zelu si devotamentu pentru progresu in sciintia si arti, nu'si

afá repausu intru propagarea ideii de a se infintia una societate literaria, care se fia compusa din romani literati locuitori in diverse regiuni, pentru-cá in sinulu societatiei se fia reprezentate nu numai cele doue dialecte ale limbei, adeca celu traianu si celu aurelianu, ci si provincialismii, diversitatea pronuntiarei si alte asia dise nuantie si subtilitati ale limbei. DVóstra ati si combinatu aci, cá acelu zelosu inaintoriulu alu culturai era dlu Vasilie Alexandrescu Urechie. Cu densulu rivalisá in propagarea proiectului, compatriotulu seu mai inaintatu in etate, renumitulu poetu nationale Georgie Sionu. Ceea ce supará pe ambii si pe multi altii, in lini'a prima era lips'a de fonduri. Éta inse, cá in acea a trei'a epoca memorabile de regeneratiune, se presenta cá trimisu de inalt'a Provedintia macedo-romanulu Evangelie Zappa cu fondurile sale, spre a le pune la dispositiunea gubernului tieiei, pe langa conditiunea bine respicata, cá acelea se fia destinate cá premii si subventiune pentru elaborarea unei Gramaticae si a unui dictionariu in sensulu aratatu mai susu.

Sum'a depusa la inceputu de Zappa fusese precumu sciti 5,000 galbini imperatesci (circa 25,000 fior. v. a.)

Si cine a fostu acelu Evangelie Zappa? Romanu nascutu din Alban'i'a, luptase si elu alaturea cu multime de alti macedo-romani siepte ani pentru libertatea Greciei, éra dupa castigarea independentiei aceleia, densulu se trase cu rangulu de maioru si cu peptulu decoratu, apoi venindu in Munteni'a isi cumpará proprietati de pamentu, din a caroru cultivare castigandu bani multi, in semnu de recunoscintia cátra nou'a sa patria, facú aci memorat'a donatiune, éra in testamentulu seu obligá pe heredii sei cu limba de mórte, cá se se hypotecedie pe proprietatile sale sum'a anuale de cáte una miie galbini, spre a o numera regulatu pentru cultur'a limbei romanesce.

Indata dupa donatiunea facuta de Zappa, consiliulu instructiunei publice si Dim. Bolintineanu, pe atunci ministru de culte, detersa Gramatic'a si dictionariulu de repetite-ori in concursu. Dara séu cá barbati de sciintia cumpenisera de ajunsu marimea întreprinderii, séu cá situatiunea politica a patriei, pe atunci inca destulu de critica, tienea pe tóte spiritele in asteptare incordata la celu mai de aprópe venitoriu, cá nu se arátá de nicairi nici-unu concurentu. In acésta stare a lucruriloru pela 1864 nobilele patriotu dn. dr. Nicolae Cretulescu chiamatu a ocupa fotoliulu ministeriului de culte si instructiune publica, éra dn. Vas. Al. Urechie reintratu din nou cá directoru la acelasi departamentu, convinsi din esperienti'a facuta pana atunci, cá scopulu doritu nu se póte ajunge prin concursu, revenira la ide'a infintiarei unei societati literarie, si luandu la revisiune unu proiectu de regulamentu elaboratu inca din a. 1860, ministrulu cu puçine modificatiuni ilu presentá atátu colegiloru sei ministrii, cátu si consiliului de statu care functioná pre atunci. Proiectulu fu adoptatu de cátra ambele acelea corpuri de statu, si asia dn. Cretulescu cá ministru de resortu vení in placut'a positiune de a'lu poté supune aprobarei domnitoriului Alexandru Joanu I. Acelu Domnu inse avendu in acelea timpuri mari scrupoli diplomatice din partea Austriei a Rusiei, presupunea cá guvernele aceloru staturi nu voru suferi cá se conlucre si suditi de ai lor de nationalitate romana la Gramatica si Lexiconu. Ce e dreptu, temerile Domnului avusera pe atunci temeiu de ajunsu, pentru-cá se nu voiésca a'si compromite aprobarea sa; de aceea si dupa retragerea dlui Cretulescu si venirea la acelasi ministeriu a dlui Cariagdi, Alexandru Joanu refusase de nou aprobarea sa la regulamentulu societatiei literarie asia precumu fusese elu proiectatu, cá adeca se conlucre barbati din tóte provinciile locuite de romani.

In a. 1866 urmá schimbarea la tron in Romani'a si noue catastrofe politice in Austri'a. Amicii limbei si ai literaturiei nationale nici chiaru intre acelea resturnaturi nu perdura din vedere vechiulu lor planu nici pe unu momentu. Abia trecusera doue luni dela infintiarea Locotententiei domnesce, fóra cá tiér'a se aiba Domnu alesu, pre candu nou numitulu ministru de culte, dn. Const. A. Rosetti si directorulu seu V. A. Urechie scósera érasu la lumina proiectulu de regulamentu pentru infintiarea unei societati literarie si'lu presentara Locotententiei domnesce spre aprobare pe langa una adresa, care mie ni se pare atátu de interesanta si instructiva, in cátu nu me pociu retiené cá se nu o reproducu aici.

Referatulu domnului Ministru secretariu de statu la despartimentulu cultelor si instructiunei publice cátra consiliulu ministriloru.

In mediulocu preocupatiuniloru de reforme, re-generatorie ale tieiei nostre nu trebuie se uitámu, Domniloru Ministri, ceea ce datorimú limbei si literaturiei nóstre nationale. Limb'a poporului Românú, eterna doveda a latinetatei tieiei nostre, reclama imperiosu cultulu seu, sub pedepsa de a nu mai poté servi de veiculu cugetarei nationale in nou'a sea desvoltare.

Cultivarea limbei e reclamata imperiosu, Domniloru Ministri, si de alte diverse impregiurari. Fericit'a reintroducere, fóra suficiente pregatiri a literiloru vechie latine in scrierea romána d'una parte, de alt'a introducerea in limba a nenumarati termeni de jurisprudentia, cu nouele institutiuni si legi, au occasionatu, nu trebuie se ne ascundemu acésta, o asiá de mare perturbare in mersulu si desvoltarea normale a limbei, in cátu astadi, mai multu de cátu oricandu, domnesce in privinti'a ei o adevérata confusiune si anarchia. Acésta anarchia si confusiune preocupata seriosu nu numai pre Románi den Principatele-Unite, dera si pre celi den provinciile dependenti de poteri straine.

Gubernamentele nationali, Domniloru Ministri, nu potú considerá cu ochi indiferenti una asemenea stare de lucruri. Istori'a ne areta in adevéru, cátu suntú de mari influentiele limbei, influentiele literarie asupr'a spiritului

si insusi caracterului nationale. Esista una legatura intima si nedestructibile intre cugetare si expresiunea ei esterna. A regulá, a fipsá, a stabili acea expresiune si forma esterna, este a regulá si da stabilitate insasi cugetarei. Den acestu punctu de vedere este una datoria nu numai nationale, dera si de prudentia pentru gubernamentu, ca se'si póte attentiunea si ingrijirile sale asupr'a fasei, prin care forti'a lucruriloru impinge limbagiulu nationale.

Cátra acestu considerandu concuru si laudabilele donatiuni facute in interesulu culturai limbei nationale. Intre aceste donatiuni este a repausatulu D. Vangelie Zappa. Inca dela primirea sumelor donate, Ministeriulu Cultelor si Instructiunei publice a inaintatu, in întielegere cu consiliulu superioru de Instructiune publica, diferite concursuri literarie, cari tote au remasu pana astadi fora de neci unu resultatulu. Si acésta lesne se póte esplecá, D-loru Ministri: a asteptá de la concursuri facerea unui Dictionariu românú, sau fia si elaborarea unei definitive Gramatece románe, éra a acceptá imposibilulu. Ceea ce la alte popora a fostu resultatulu lucrarei a dieci de ani si a numeróse societati, cumu potea se se capete de la cunoscentiele, veri-cátu de profunde fia ele, ale unui singuru individú?

Acestea considerandu-le subsemnatulu, de accordu cu spiritulu dispositiuniloru donatoriloru, si ascultandu si consiliulu de Instructiune publica, a schitiatu, prin anesatulu relugamentu, cadrulu unei societati menite a da tieiei intr'unu tempu cátu mai apropiatu acele doue mari colonate ale templului seu literariu: Gramatec'a si Glosariulu limbei.

Regulamentulu acesta prevede, D loru Ministri, formatiunea societatei literarie románe de membri den tote provinciile locuite de Románi. In adevéru gramatec'a si dictionariulu doritu nu trebuie, nu potú se fia ale cutarui dialectu românú, ci dictionariulu limbei románe. Gubernamentele, sub scutul caror'a Domnedieu a asiediatu pre una parte den natiunea romána, nu potú decátu se aplaude la formatiunea acestei societati cu totulu literarie, gramatecale si lexicografice. Austri'a in sinulu careia Principatele-Unite au reafiatu la unu momentu datu, in Ardealu, continuatu sirulu istoriei sale intreruptu de la Neculcea; Austri'a sub scutul carei'a s'a inceputu cultur'a limbei románe atunci, pre cándu Domnii vitregi o alungassera den curtea lor in Moldov'a si Munteni'a: Austri'a, care a semtitu ea insasi dificultatea, ce semte astadi si guberniulu românú in privinti'a scrierei limbei nostre, dupa cumu se dovedesce den întrebările, ce, in 1860 si alte dati, a facutu acestui, in privinti'a ortografiei cu litere latine, suntemu securi, D-loru Ministri, cá va privi cu multumire impartasirea la lucrările acestei societati a invetiatiiloru románi den Ardealu si Bucovin'a.

Nu ne indoimu neci unu momentu despre bun'a voientia si concursulu si celoru alte gubernamente, sub cari stau alte provincie románe, candu e vorb'a de instituirea unei societati exclusivú filologice.

Tare de acésta convingere, subsemnatulu nu se indoesce, cá inca la 1 Augustu venitoriu, societatea literaria va fi constituita, si cá ea prin statutele speciale ce isi va da, va determiná modalitate, dupa care in scurtu tempu se potemu avé basile culturai limbei: Dictionariulu si Gramatec'a romána, singurul mediulocu, prin care se va poté pune capetu marei confusiuni, ce domnesce astadi, si care durandu, nu pote avé decátu rele influentie asupr'a insusi spiritului nationale.

Asteptu prin urmare, D-loru Ministri, aprobarea D-vostra, asupr'a anesatuluiu regulamentu, spre a'lu supune apoi studiulu consiliului de Statu si confirmarei Inaltei Locotententie.

Ministru secretariu de Statu la Despartimentulu Instructiunei publice si alu Cultelor.

C. A. Rosetti.

No. 1140

Directore generale, V. A. Urechia.

Sub dat'a din 1/13 Aprile 1866 Nr. 582 urmá aprobarea scurtului Regulamentu de 13 Articlii, prin care se decretá infintiarea societatei literarie din 21 membrii. Dupa aceea prin decretu domnesce din 22 Aprile si 22 Juniu 1866 urmá si denumirea celoru mai multi membrii.

In acelu anu 1866, nou nascut'a societate literaria de si convocata pe 1 Aug., nu se aduná, din cauza cumu se spune in decisiunea ministrului J. Stratu, care urmase dupa Rosetti, cá morbulu coler'a se întinsese tare in tiéra; mai era inse si alte cause rezervate si grave, óre-si-cumu secrete publice, de natura politica, care nu lasá mai pe nimeni, cá se se ocupe in pace si liniste de sciintie si litere. Intre altele se asteptá la Dunare cu arm'a la braçiu încercarea de invasiune turcesca, pre cátu timpu inalt'a pórtá otomana nu voiá se recunósca alegerea lui Carolu I.

(Va urma.)

Cursulu monetelor in val. austr.

Galbinii imperat. de auru	fl.	5.63 cr.
Moneta de 20 franci	„	9.52 „
Imperiulu rusescu	„	9.79 „
Moneta germana de 20 marce	„	11.83 „
Sovereigns englesi	„	11.98 „
Lira turcesca	„	10.83 „
Monete austr. de argintu 100 fl.	„	103.75 „

Cursuri de Bucuresci in Lei noi (franci).

Obligatiuni rurale din 1864 cu 10%	l.	90.— b.
Imprumutulu Oppenheim din 1866 cu 8%	„	— „
Obligatiune de imprumutu domniale din 1871 cu 8%	„	87.50 „
Creditu fonciariu (hipot.) rurale cu 7%	„	83.50 „
Creditu fonciariu urbann (alu capitalei cu 7%	„	70.— „
Imprumutulu municipalu nou (alu capit.) din 1875 cu 8%	„	81.— „
Fondulu de pensii (per 300 l. a.) cu 10%	„	125.— „
Actiunile caliloru fer. rom. din 1868 cu 5%	„	— „
Actiunile caliloru fer., prioritati din 1868 cu 6%	„	— „
Daci'a, Compania de asecur. din 1871 actiunea de 250 l. a. 8%	„	200.— „
Romani'a, Compania de asecur., (act. de 100 l. n.) 1873 cu 8%	„	40.— „